Tyekvicska Árpád

„...A JOGELLENESSÉG GYANÚJA"[1]

BEVEZETÉS

„Annak idején elmagyarázták nekünk, hogy az NDK-ban azért lehetett teljesen felszámolni a Stasit, mert helyét a nyugatnémet szolgálatok vették át. Olyan jól elmagyarázták, hogy észre sem vettük, a Stasi abban a néhány hónapban szűnt meg, irattárait akkor vették át az állampolgári bizottságok, amikor a volt Stasi-állam – már és még – éppen szuverén köztársaság volt. Elmagyarázták azt is, hogy Csehország az StB, azaz a régi csehszlovákiai állambiztonsági szolgálat felszámolása révén kiváló profi szakembereket veszít, kiszolgáltatottá és védtelenné válik. Akkor talán elhittük mindezt. Vagy nem hittük el, de úgy tettünk, mintha elhinnénk. Vagy nem is tettünk úgy... Mindenesetre nem tetszettünk forradalmat csinálni. Ennyi év után pedig már nem illik fanyalognunk, hogy manapság azok koccintgatnak a CIA főigazgatójával, akik tíz éve még utánunk szaglásztak, ha netán külföldre utaztunk" – vonta meg fanyar iróniával 1996 szeptemberében a mérleget önmaga és pártja működéséről a szabaddemokrata Kőszeg Ferenc,[2] visszaidézve Antall József, azóta sokat emlegetett szavait: 'Tetszettek volna forradalmat csinálni!' A néhai miniszterelnök egykori radikális híveit intette le így, utalva a rendszerváltozás jellegéből adódó politikai következményekre.

Az 1994:XXIII. törvény, azaz az átvilágítási törvény (Etv.) alkotmányos lehetőségei e következményekből gyökereznek. A magyarországi rendszerváltozás a legalitás alapján ment végbe, a megelőző korszak jogrendszere érvényben maradt, az állam szervei, szervezetei továbbra is működtek, nem került sor a kádári elitek korlátozására, sem a politikai közéletben, sem a gazdaságban.

A rendszerváltozás 'politikai szempontból forradalmi változás' volt, az Alkotmány hatályba lépése előtt Magyarország nem volt jogállam – felesel az antalli mondattal az alkotmánybíróság határozata.[3] Az átvilágítás alapkérdése tehát az, hogy a rendszerváltás kezdete után egy évtizeddel, e forradalmi változás milyen morális, politikai kötelezettségeket ró a magyar társadalomra – mindenekelőtt a politikai hatalom birtokosaira –, és ezek a kötelezettségek miként érvényesülhetnek az alkotmányos jogrendszerben.

ELVI PROBLÉMÁK

Arra a kérdésre, hogy a jogszabályalkotás során figyelembe vehető-e a rendszerváltás sajátos történelmi helyzete, az Alkotmánybíróság már 1992-ben igennel felelt.[4] Egy későbbi határozatában pedig rámutatott arra, hogy a demokratikus államélet áttetszősége megköveteli, hogy a jogállamban közhatalmat gyakorló vagy a politikai közéletben résztvevő személy arra vonatkozó adata, hogy korábban a jogállamisággal ellentétes tevékenységet folytatott, közérdekű adat.[5] Az átvilágítási törvény tehát nem csupán a rendszerváltásból továbbélő morális követelmény, hanem egyben a 'normális' jogállami értékrend része is.

Az átvilágítás társadalmi hatékonyságát azonban mégis sokan megkérdőjelezik, mondván az első, rendszerváltó parlament tagjai mentesítették magukat az ellenőrzés alól, az azóta nyilvánosságra került beszervezési esetek társadalmi elítélése pedig nem nemesült általános etikai normává. Az állambiztonsági szolgálat működésének 'leleplezése' is egyhelyben topog. A valódi okokat azonban nem a társadalomban, sokkal inkább a jogi szabályozás elégtelenségében lelhetjük fel.

A törvény a rendszerváltozás szülötte, és magán hordozza annak etatista vonásait. Az átvilágítási próbálkozások, illetve törvények megegyeznek abban, hogy az átvilágítás célját nem a társadalmasítás útján – például a választó és a jelölt viszonylatában – kívánják elérni, hanem kizárólag az állami szervek bürokratikus eljárásával. Az 1996-os módosítás során mindehhez járult az átvilágítandó tisztségviselők számának végletes szűkítése egy technikai, de nem tartalmi rendezőelv mentén, mely tovább csökkenti a társadalom közvetlen érintettségét.

AZ ÁTVILÁGÍTÁS SZERVEZETI KITERJESZTÉSE

Az Állami Egyházügyi Hivatal mellett a Belügyminisztérium állambiztonsági szolgálata volt azon kevés szervezet egyike, amelyet még a demokratikus választások előtt megszüntettek. A főként belső elhárítást végző III/III. csoportfőnökséget a kormány törvényben – úgymond jogutód nélkül – felszámolta, a többi csoportfőnökséget pedig a belügyminiszter titkos parancsokban törölte a minisztérium szervei kö-

zül. Az 1990:X. törvény, melyet január 25-én fogadtak el, már a *Magyar Köztársaság* szuverenitásának és alkotmányos rendjének védelme *érdekében létrehozott* titkosszolgálatokról szól, melyeket a 26/1990. MT rendelet nevezett meg. Nem csupán a régi szervek átnevezéséről volt tehát szó, a jogszabály szót sem ejt jogutódlásról.[6]

Az Etv. 1. § *a)* pontja jelenleg azokat az államvédelmi, állambiztonsági szerveket sorolja fel, amelyek többé-kevésbé a későbbi III/III. Csoportfőnökség feladatkörét, a 'belső reakció elleni harcot' látták el. Az Alkotmánybíróság határozata[7] óta – mely a többi titkosszolgálat adattári rendszerének részbeni alkotmányellenességét is kimondta – gyakorta felmerül az a vélemény, hogy az átvilágítást az egész állambiztonsági szervezetre ki kell terjeszteni.

Az ellenőrzés esetleges szervezeti kiterjesztése a titkosszolgálatok számára nemcsak szakmai, hanem érzelmi, morális, önszemléleti kihívást is jelentene; számos munkatársuknak pedig az egykori önmagukkal való azonosulás vagy szembefordulás Szkülláját és Kharübdiszét. Elsődlegesen ez okozza a 'titkosszolgálati folklór'[8] és az emberi jogi érvelés paradigmáinak tökéletes szembefutását.

Nikolits István volt titkosszolgálati miniszter érvelése szerint a III/III. Csoportfőnökség és a többi csoportfőnökség feladatköre teljesen eltérő volt. A többi csoportfőnökség alapvetően olyan feladatokat látott el, amelyeket egy jogállamban is el kell látni: információszerzés külföldön, külföldi szervezetek országellenes tevékenységének felderítése, elhárítása, a honvédelmi érdekeket védő elhárító tevékenység satöbbi. Bár ezen tevékenységek irányában a rendszerváltozás következtében esetlegesen változás állt be, a feladatot továbbra is el kell látni. Az átvilágítás kiterjesztésével a nemzetbiztonsági szervek működése ellehetetlenül. Ez az érvelés egy kronológiai és két tartalmi problémát vet fel.

A kronológiai probléma magából az Etv.-ből adódik, mely egymástól eltérő történelmi korszakok titkosszolgálati szerveit veszi egységes szabályozás alá. Az 1956-os forradalom és szabadságharc napjaiban Nagy Imre kormánya az ÁVH egészét szüntette meg, mégpedig jogutód nélkül, a szervezet minden egységének működését jogellenesnek nyilvánítva ezzel, mert a szervezet egészében szovjet ellenőrzés alatt működött, külföldi érdekeket kiszolgálva a társadalom totális megfigyelését végezte, és terrorisztikus módszereket alkalmazott. A döntést a Kádár-kormány sem vonta vissza saját állambiztonsági szervének létrehozásakor. Ezt – árulkodó módon – Politikai Nyomozó Főosztálynak nevezték. Ennek hírszerző részlege 'dezinformálta és dezorganizálta' a megtorlás elől nyugatra emigráló 'belső reakciót', egy másik dolgozott a forradalmat követő úgynevezett gazdasági szabotázsok ügyében, vagy figyelte a nagykövetségekkel kapcsolatot tartó, kémgyanús személyeket, míg a katonai elhárító részleg a forradalmi eseményekben résztvevő katonák akasztófa alá juttatásában jeleskedett. A vizsgálati osztály tartotta a fogdaügynököket, akik a lefogottak titkait fürkészték és jelentették.[9] Az 1956-os forradalmat követő megtorlás során a Politikai Nyomozó Főosztály munkájának nem kis része volt több száz mártír halálában, ezrek bebörtönzésében, internálásában. Vajon a jelenlegi törvény látens módon nem azt sugallja-e, hogy a felsorolt tevékenységek nem számítanak jogellenesnek? Az 1960-as évek új politikai korszak kezdetét jelentették Magyarországon. A közvetlen terrorral övezett sztálinista diktatúrát fokozatosan felváltotta a puha diktatúra, a gulyáskommunizmus. A hatvanas-hetvenes évek fordulója minden titkosszolgálati ág esetében hozott változásokat, átszervezésekre, feladat-elkülönítésekre került sor, így az állambiztonsági operatív nyilvántartás kikerült az állambiztonsági miniszterhelyettes irányítása alól, ismét sor került a nyilvántartások revíziójára. A helsinki folyamat változó külpolitikai igényei elsősorban a hírszerzés tevékenységét árnyalták, már csak azért is, mert a nyugati titkosszolgálatok által felderített vagy ismert akciók külpolitikai vetülete felerősödött a kölcsönökért ácsingózó politikai vezetés számára. A hírszerzés tevékenysége néhány elemében egyébként is különbözött a többi titkosszolgálatétól. Bár fennállása alatt a III/I. Csoportfőnökség mindvégig „a parancsuralmi rendszer fenntartását, erősítését szolgálta",[10] azonban belpolitikai elnyomó funkciója általában nem volt közvetlen, hisz tevékenysége többnyire az ország területén kívül zajlott. Az emigráció, vagy a kiutazó hazai ellenzék figyelésében korántsem használhatott olyan totális eszközrendszert (postabontást, lehallgatást, folyamatos figyelést), olyan kényszerítő eszközöket, mint a többi csoportfőnökség. Nem kell bizonygatni, hogy jogsértő tevékenységének hatása, eredménye, következménye sem volt olyan a demokratikus államokban élőkre, mint itthon. Mindamellett az elkülönülést nem szabad túlhangsúlyoznunk. Az erdélyi magyarság érdekében végzett tevékenység mellett szépen megfért az Erdélyi Világszövetség bomlasztása, vagy az ottani és az anyaországi ellenzék kapcsolattartásának operatív feldolgozása. A hírszerzés specifikuma nem takarhatja el azt a közösséget, amelyben a közvetlen, tömeges méretű belpolitikai elnyomó funkciókat ellátó többi csoportfőnökséggel osztozott. Kronológiai szempontból két következtetésre jutunk. Egyrészt a nemzetbiztonsági szolgálatok hivatkozásaiból törölni kell azt a történelmietlen érvet, mely az 1980-as évek végének valóban

letisztultabb, a szabályozást tekintve is a jogbiztonság felé induló, és a nemzetközi nyitás politikája által megkövetelt változásokat adaptáló, állambiztonság működését időben visszavetíti, egészen a jogelődnek tekintett ÁVH-ig. Másrészt méltó demokratikus gesztus lenne, ha a törvényhozók – már csak az időmúlás okán és a rendszerváltás forradalmi jellegére tekintettel – áttörnék a minősítés sündisznópáncélját, és a titkosítás visszavonásával az erre hivatott közgyűjteményben helyeznék el az ötvenes-hatvanas évek megmaradt állambiztonsági iratait – mégpedig kivétel nélkül.

Másrészt az alkotmányos mércével mért jogellenes és jogszerű tevékenység pontos meghatározásához nincs biztos kapaszkodónk. Az Alkotmánybíróság azonban utal arra, hogy a jogellenesség határa ott kezdődik, ahol a volt állambiztonsági szolgálatok eszközeiket és hálózataikat azon a körön túlterjeszkedve használták, amelyet „jogállami rendben a bűnüldözés és az állam biztonságának érdeke indokolhat."[11] Nincsenek konkrét adataink arról, hogy a katonai elhárító szervek működésében milyen arányt képviselt az illegális fegyverkereskedelem elhárítása, illetve milyen mértékben vettek ők maguk is részt abban; hogy a kiskatonákat megfigyelő kiskatonák hányszor jelentettek a szekrények mélyén rejtegetett lőszerekről, és hányszor a velük katonáskodó kispapok megnyilatkozásairól;[12] hogy a kémelhárítás által végzett objektum-elhárítás jelentései mennyiben szólnak az ipari kémkedésről, műszaki dokumentációk anyagi érdekű külföldre csempészéséről, s mennyiben a megannyi gyár, üzem, vállalat, intézmény területén dolgozó volt csendőrök, ellenforradalmárok, ellenzékiek viselt dolgairól. Mégis tudjuk, hogy a rendszerváltás előtt és után deklarált általános feladatok szövegszerű hasonlóságából levezetni az államvédelmi és nemzetbiztonsági tevékenység tartalmi folyamatosságát, és mindezt jogszerűnek tekinteni, finoman fogalmazva átlátszó érvelés.

Harmadrészt a mai szolgálatok a régiek állományából toborozták tagjaik és hálózataik egy részét. Mégis meglepő lenne, ha ezek a közhatalmat gyakorlók vagy a politikai élet szereplői között olyan nagy számban fordulnának elő, hogy az egész nemzet biztonsága veszélybe kerülne, mert a titkosszolgálatok működése ellehetetlenül. Vajon reális-e az esetleges átvilágítás hatásának ilyen apokaliptikus előrejelzése? Aligha. Az átvilágítás hatása is csak a földi dolgokhoz lenne mérhető, bizonyára kiszámítható, és így elemezhető előnyökkel és ugyanilyen hátrányokkal. Mint ahogy a megzsarolt, vagy a szolgálatot 'hazafias alapon', avagy csak egyszerűen kalandvágyból vállaló együttműködők motivációi is bonyolultabbak annál, mintsem hogy világgá szaladnának a hírre.

AZ ÁTVILÁGÍTÁS SZEMÉLYI KITERJESZTÉSE

Az Alkotmánybíróság *minden* közhatalmat gyakorló vagy a politikai közéletben résztvevő személy egykori jogellenes tevékenységének tényét közérdekű, mindenki által megismerhető, azaz nyilvánosságra hozható adatnak tekinti. Az adatvédelmi törvény (Avtv.) rendelkezései szerint az ilyen adatokhoz kérelemre – végső soron bírói úton – bárki hozzáférhet. A jelenlegi jogszabályban ennek nyoma sincs. Sőt, a törvény 25/G. § (4) *c)* pontja – tudományos célú kutatás esetén is – egyenesen tiltja az adatokhoz való hozzáférést. A jogalkotó az Alkotmánybíróság nyomatékos felhívása ellenére sem vonja például teljes körűen a törvény hatálya alá a közvetlenül választott tisztségviselőket, s ezzel megfosztja a választópolgárokat attól a joguktól, hogy megismerjék „legalább a közvetlenül választott tisztségviselők tekintetében a jogállammal ellentétes tevékenység vagy szervezeti hovatartozás közérdekű"[13] tényét. A jelenlegi törvény nem a tisztségviselő vagy politikus jogellenes tevékenységre vonatkozó összes adatának közvetlen közérdekűvé válásáról rendelkezik, hanem magának a tevékenység tényének a bírói bizottság által hitelesen bizonyított nyilvánosságáról. A közérdekű adatokhoz való hozzáférés alkotmányosan garantált alapjoga mindenkit megillet, és annak lényegi tartalma nem vonható meg. Ezért 2000. június 30-án az átvilágítási törvény abban az értelemben nem veszítheti hatályát, hogy a közérdekű adatok feltárását, illetve a jogellenes tevékenység tényének fennállását továbbra is olyan eljárásnak kell megelőznie, amely szavatolja azok valódiságát. A bírói bizottságok működésének beszüntetése esetén erre más módot kell találni. Ez egyben az átvilágítás kiterjeszthetőségének egyik technikai korlátját is jelenti.

A másik korlát akkor adódik, ha a jogalkotó továbbra is fenn kívánja tartani a lemondás lehetőségéből adódó – egyébként erősen vitatható[14] – 'egérút' intézményét. Ehhez olyan eljárásmódokat kell kidolgoznia, amely megakadályozza, illetőleg szankcionálja a jogosulatlan adatkezelést. Az ilyen garanciális elemek szintén befolyásolhatják az átvilágítás lehetőségeit.

A fentiek azt is jelentik, hogy az átvilágításnak – az alkotmánybírósági döntésből adódóan – kettős tagoltságúvá kell válnia. Részben magában kell foglalnia az 'egyes fontos tisztségeket' betöltő személyek szükséges átvilágítását. Mivel ez abból a mérlegelésből ered, mely a rendszerváltozás sikere érdekében követeli meg egyes tisztségek *kötelező* átvilágítását, e téren az időmúlás behatárolja a jogalkotó alkotmányos lehetőségeit. Magyarán: az ilyen átvilágítást

előbb-utóbb be kell fejezni. Ettől eltérően az állampolgári vagy más kezdeményezésre folytatott átvilágítás feltételeinek biztosításáról továbbra is gondoskodni kell.

A SZEMÉLYES ADATOKKAL VALÓ ÖNRENDELKEZÉS

Az 1990 előtti pártiratok sorsának rendezése során és a 34/1994. és 60/1994. AB határozatok értelmezésekor körvonalazódott az *információs kárpótlás* fogalma. A 'lelkek kárpótlása' az anyagi kárpótláshoz hasonlóan a rendszerváltozásból adódó kötelezettségek egyike. Amíg az átvilágítás várható társadalmi hozadékát az időmúlás az alkotmányos elvárásokat tekintve gyengítette, az információs kárpótlás értéke az érintett személy vonatkozásában annak élete során folyamatos és teljes, sőt utódaira, barátaira is átruházódik. A társadalom szintjére emelve és a múlt feltárás eredményeivel kiegészülve pedig majdnem hogy örök érvényű. Aktualizált tartalma röviden összefoglalható: az egykori áldozatoknak lehetőséget kell kapniuk arra, hogy megismerjék, a diktatúra titkosszolgálata sorsukat hogyan, milyen eszközökkel befolyásolta, milyen hatást gyakorolt életük alakulására. Ezáltal módjukban álljon a lehető legteljesebb módon e hatás eredményeit, következményeit kiiktatni egyéni sorsukból, vagy szabad döntésük alapján magukban is *ad acta* tenni a történteket.

A volt állambiztonsági szervek egykori operatív munkáját számos szakember nyilvánítja jogellenesnek, Nyiri Sándor summázó véleménye szerint „a rendőrség titkos információgyűjtő tevékenysége … jogon kívül zajlott."[15] Az Avtv. 7. § (1) bekezdésében előírja, hogy a kezelt személyes adatoknak meg kell felelniük annak, hogy felvételük és kezelésük tisztességes és törvényes legyen. Az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. (Ttv.) és a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.) azonban nem törődik túlzottan az Avtv. idézett kitételével, és a birtokban tartott iratokat a keletkezési időtől és módtól függetlenül egységes szabályozás alá vonja. Szó sincs az egymással konkuráló alkotmányos érdekek, illetve alapjogok közötti egyensúlyteremtésről, a szolgálatoknak csupán annyit kell bizonyítaniuk, hogy egy-egy adat kezelése a törvényben meghatározott feladataik érdekében történik – erre a bizonyításra pedig tulajdonképpen nem is kerül sor. Az adatokkal való önrendelkezésre tekintettel a szolgálat nem semmisítheti meg a volt célszemélyek adatait, ugyanakkor a róluk jelentő ügynökök, titkosszolgálati eszközök és módszerek védelmére hivatkozva az iratot titkosítja. A hálózat védelme pedig Magyarországon – mint tudjuk – tértől, időtől független feladat.

Ezen a körkörös védelmen két törvény ütött látszólagos rést. A Ttv. elrendelte a hatályba lépése előtt titkosított iratok záros határidőn belüli felülvizsgálatát. Az Etv. 1996-os módosítása pedig a titkosszolgálatok iratainak egy részéről elrendelte, hogy ha feladataik ellátásához nem szükségesek, akkor a Történeti Hivatalnak kell azokat átadniuk, másik részüket pedig abban az esetben, ha adattartalmuk miatt a szolgálatoknál nem kezelhetők.[16] A 'szükséges' és a 'kezelhető' adat – a személyes adatok tekintetében – lényegében azonos jogi meghatározást takar, hiszen az Nbtv. szerint nem kezelhető az a személyes adat, amely 'nyilvánvalóan' nem szükséges a feladatok ellátásához, és – legalábbis az elvek szintjén – mit sem ér az adat szükségessége, ha kezelése jogellenes. A megkülönböztetés azonban a közérdekű adatok – így például parancsok vagy utasítások – visszatartásához eszközül szolgálhat.

Az Etv. 25/H. § (4) bekezdése szerint azonban: „Nem adhatók át a Történeti Hivatal részére azok az iratok, amelyek együttesen tartalmazzák a 25/A. § (1) bekezdésében meghatározott adatokat, valamint az átadó szervek jogszabályban meghatározott feladatai folyamatos és zavartalan teljesítéséhez szükséges kezelhető iratokat, amennyiben az irat eredeti állapotban történő helyreállításának lehetetlenné válásával lenne megvalósítható." Ez, furcsa módon, arra jogosítja fel a szolgálatokat, amire egyébként nem jogosultak. A 'folyamatos és zavartalan' megfogalmazás kiterjeszthetőségével pedig – hiszen a minimális zavar is zavar – a szolgálatok korlátlan mérlegelésévé teszi a visszatartott iratok kijelölését. A szolgálatok szerint pedig a feladatellátás szempontjából szükséges adatnak minősülnek különösen a nemzetbiztonsági szolgálatok jogelődjei állományára, a szolgálatokkal együttműködő természetes és jogi személyekre, a szolgálatok objektumaira, nemzetközi kapcsolataira vonatkozó olyan konkrét adatok, amelyek titokvédelmi minősítése és szolgálatoknál történő kezelése a törvényben meghatározott feladatok ellátása érdekében továbbra is indokolt.[17]

Az eredményt a számok hűen tükrözik.[18] A Belügyminisztérium III/III-as irattárából 13 285 operatív, 67 745 vizsgálati, 5472 beszervezési és 8059 db – az ügynökök eredeti jelentéseit tartalmazó – úgynevezett M-dossziét vettek leltárba a Történeti Hivatalban. Az 1980 előtt keletkezett irataikból – a titokvédelmi felülvizsgálatot követően – a katonai szolgálatok mindösszesen 17 kötetet, a Nemzetbiztonsági Hivatal 146 kötetet, míg az Információs Hivatal 828 kötetet adott át. Mindez azt jelenti, hogy a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatala egyetlen szál ira-

tának kezelését sem találta jogellenesnek, illetőleg 'folyamatos és zavartalan' működéséhez szükségtelennek.[19] A magát a Katonapolitikai Osztály jogutódjának tartó katonai elhárítás – ahol egyes állítások szerint az iratmegsemmisítés sem volt kiterjedt – a több ezer birtokában lévő dosszié közül összesen 16 darab átadásáról döntött, míg a Nemzetbiztonsági Hivatal 146 darabról, holott csupán az Operatív Nyilvántartóból 10 706 dossziét vettek magukhoz a kilencvenes évek elején a szolgálatok, amelyekhez még hozzá kell számítani a szervek által nem irattározott, kint őrzött, bizonyára tetemes iratmennyiséget.

Csak színezi a képet, hogy az átadott dossziék többsége minősített, tehát csak az illetékes szolgálat vezetőjének engedélye szerint lehet használatra bocsátani őket, akárcsak a szolgálatoknál rekedt jogosulatlan, de szét nem választható adatokat, vagy a 2000-es határidőig felülvizsgálandó, 1980 utáni iratokat. Az Nbtv. 48. § (1) bekezdése pedig felhatalmazza a szolgálatokat arra, hogy az érintett információs önrendelkezés jogát nemzetbiztonsági érdekből vagy mások jogainak védelme érdekében megvonják. Ez természetesen az adatkezelés tényének tagadását is magában foglalja. A titokvédelem – alkotmányban egyébként nem garantált – érdeke tehát korlátlan elsődlegességet élvez, az információs önrendelkezés alkotmányos értéke a jogellenes kategóriában is alárendelődik. Az esetleges betekintés csak a Ttv. 14. §-ában meghatározottak szerint történhet: abban a mértékben, amennyiben – a szolgálatok mérlegelésétől függően – a titkos adatok védelmét nem veszélyezteti.

A fentiekből adódik a kérdés: vajon az egyes fontos tisztségek ellenőrzéséről és a Történeti Hivatalról szóló – 1996-ban módosított – 1994:XXIII. törvény alkalmazott eszközeiben, hatásában és hatékonyságában megfelel-e annak az alkotmányos célnak, amiért tulajdonképpen létrehozták. Vagy másként megfogalmazva: így érthető csak az a vehemens ellenállás, amellyel a titkosszolgálatokat képviselő szocialista politikusok megakadályozták az állambiztonsági iratok 'szétválogatásának' bármilyen külső kontrolját.[20] Vajon nem lenne-e alkotmányos az a törekvés, hogy az egykori megfigyelt, a rá vonatkozó iratokat a lehető legteljesebben megismerhesse? Vajon elfogadható-e az a szemlélet, mely az iratokban „bármely jogcímen" szereplő személyt azonos elbírálásban részesít, eltekintve az áldozat és a tettes egymással versengő érdekeinek arányos szétválasztásától? Ha az első kérdésre igennel felelünk, akkor egyben azt is ki kell jelentenünk, hogy ezt az igényt legkevésbé a megfigyelt személlyel véletlenszerűen, vagy élethelyzetükből adódóan kapcsolatba került harmadik személyek érdekeivel szemben érvényesíthetjük.

Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy az egykori megfigyeltek emberi kapcsolataikban jelennek meg a dokumentumokban. Ezek egyes – esetenként legkisebb – részletei is segítik őket abban, hogy az évtizedekkel előbb történteket felidézzék, azonosítsák, értékeljék. Egy telefonbeszélgetés lehallgatási jegyzőkönyvének másolata, amiből törölve van minden olyan adat, mely a vonal másik végén álló beszélgetőtárs azonosítását tenné lehetővé, vagy egy baráti összejövetel, amelynek lejegyzéséből csupán személytelen mondatcsonkok jutnak az érintett kezeihez, nem feleslegesen teszik-e lehetetlenné a volt áldozat amúgy sem könnyű próbálkozását: az adatszilánkokból – hisz többségük csak erre számíthat – összerakni valami egészet?

Ugyanígy: az Avtv. 19. § (2) bekezdése szerint az állami szervek hatáskörében eljáró személyek neve és beosztása – ha törvény másként nem rendelkezik – bárki számára hozzáférhető adat. Az Etv. 25/G. § (1) bekezdése minden más érintett adatainak törlését elrendeli, az egykori áldozatok iratbetekintésekor is. A gyakorlati alkalmazás során a Történeti Hivatal vagy a titkosszolgálatok munkatársai „természetesen" az Etv. rendelkezését tekintik mérvadónak. Így – sajátos módon – a volt megfigyeltek, az adatmegismerés tekintetében, az általános szabályozáshoz viszonyítva is hátrányba kerülnek!

A törvényszöveg szerint minden olyan adatot törölni kell, amely akár csak elméleti úton lehetővé tenné az azonosítást. Ilyen lehetőséget pedig minden hálózati jelentésben bőven felfedezhet a vizsla szem. Az Etv. 25/G. § (1) bekezdésének két mondata között feszülő ellentmondás, azaz hogy egyrészt az áldozat a rá vonatkozó adatokat megismerheti, másrészt ha az adatok az ügynök azonosítását tennék lehetővé, akkor törölni kell őket az átadott másolaton, mindenkor arra csábítja a törvény végrehajtóját, hogy az ügynök védelmének oldaláról biztosítsa be magát, mert abból vélhetően kisebb baja származhat.

Jelen formájában az átvilágítási törvény egy különleges, egyedi státusszal és védettséggel rendelkező személyes adatot teremtett: az ügynöki múltra vonatkozó adatot. Talán nincs ma a világon személyes adat, amely ekkora jogi védelemben részesülne. Hiszen megismerése nem csak a volt áldozatok számára tiltott, hanem a tudományos feltárás előtt is tabunak számít. A rendszerváltás kezdetétől a „politikai stabilitás" igénye volt a hálózati adatok titkosításának legfőbb indoka. A fenyegető veszélyek tényleges elemzésére azonban sohasem került sor.[21] A külföldi példák mindenesetre a hangoztatott indokok ellen szólnak. Németországban évek óta lényegi társadalmi konfliktusok nélkül működik a Stasi-törvény, és Csehszlovákiában sem vonta maga után a bosszú

szellemének elszabadulását a lusztrációs törvény. Sőt, az sem, hogy 1992-ben több ezer ügynök nevét nyilvánosságra hozták.[22]

Önmagától adódik a kérdés: van-e alkotmányos indoka annak, hogy az egykori jogellenes tevékenységre vonatkozó adatok korlátlan titkosítása ma is nagymértékben korlátozza a volt áldozatok információs önrendelkezését? Van-e alkotmányos indoka annak, hogy továbbra is fennmaradjon az a szimmetria: míg az ügynök fejében őrzi az általa megfigyeltek titkait, ők semmit sem tudhatnak meg róla, sőt általa megakadályoztatnak abban is, hogy a személyükre vonatkozó adatokat megismerhessék?

Az ügynökök és az iratok sorsa elválaszthatatlan: a radikális megoldások alkalmazása nem lehetséges. Másrészt azonban, úgy véljük, a korlátlan védelem és titkosítás sem tartható fenn. A jogellenes célok érdekében végzett ügynöki munkára vonatkozó adatnak osztoznia kell minden más adat sorsában: egynek kell lennie a többi személyes adat között. Az egykori áldozatokat pedig a személyükre vonatkozó adatok megismerésében az ügynök 'feladatkörével összefüggő' személyes adatai nem korlátozhatják. Természetesen más kérdés a megismert adatok nyilvánosságra hozatala, ami nem lehet része ennek a lelki kárpótlásnak. Az adatvédelmi biztos is rámutatott az ügynökké válás bonyolult, esetenként az egzisztenciális fenyegetettségtől sem mentes okaira. Utal arra is, hogy az „ember erkölcsi lény, személyisége folyamatos változásban van. Korábbi önmagával későbbi életútja során hitelesen szembefordulhat."[23] Azonban a személy erkölcsi nembelisége azt is jelenti, hogy korlátlanul nem menekülhet el – különösen nem saját igényei szerint – múltbeli tetteinek megítélése, következményei elől.

A TUDOMÁNYOS KUTATÁS SZABADSÁGA

Az információszabadság és a tudományos élet szabadságának alkotmányos védelme a levéltári és közgyűjteményi kutatásokra is kiterjed. Ezek szabályait az Ltv. tartalmazza. A Történeti Hivatalban elhelyezett iratok kutathatóságát az Etv. ettől eltérően szabályozza. Az eltérés indokaként az állambiztonsági jelentések szenzitív tartalmát jelölte meg a jogalkotó, és azt, hogy az érintettek nem ismerhették a róluk gyűjtött adatok tartalmát. Az állambiztonsági iratok nemcsak a megfigyeltek politikai tevékenységére, hanem magánéletükre is vonatkoznak. Ugyanakkor a levéltári anyagok között is számos olyan van, amely hasonlóan érzékeny életviteli kérdéseket érint: elmeszakértői vélemények, válóperek iratai, feljelentő levelek stb. Az Ltv. felhatalmazza a levéltárakat a szenzitív adatok kezelésére és a kutathatóság tekintetében egységes szabályozást alkalmaz. Így az érzékeny irattartalom önmagában nem indokolja a használatra bocsátás általánostól eltérő szabályozását. A volt állambiztonsági szervek iratai pedig kétség kívül köziratok, és a törvényben meghatározott maradandó értékkel bírnak, így rájuk az illetékes levéltárak rendelkeznek gyűjtőkörrel.

Kétségtelen azonban, hogy az adatokat jogellenes célok érdekében rögzítették, és használatukat sem az Avtv. által előírt tisztesség és törvényesség jellemezte. A lejegyzett tények pedig számos esetben tévesek, félrevezetők. Ezért az információs kárpótlás már többször használt alkotmányos lehetőségeire és tartalmára visszautalva, elkerülhetetlen, hogy a megfigyeltek és a harmadik személyek a levéltári szabályozástól eltérő jogosítványokkal rendelkezzenek az adataikkal való rendelkezés terén.

A nemzet önismeretének erősödése, a múlt feldolgozása és a tanulságok adaptálása a demokratikus közélet kialakulásának elengedhetetlen részei. A szabad véleménynyilvánítás alkotmányos alapjoga pedig felöleli az ehhez szükséges információk megszerzésének szabadságát is. A törvényi szabályozások épp ezért nemcsak az államigazgatási eljárások, a jogbiztosítás vagy a levéltári megőrzés terén korlátozzák az adatokkal való rendelkezés lehetőségeit, hanem a tudományos élet szabadságát szem előtt tartva a kutatásokban is.

Az egykor megfigyelt személy és a tudományos kutató egymással konkuráló érdekei – végső soron két alkotmányos érték – között kell a jogalkotónak egyensúlyt teremtenie. Ez pedig csak a kölcsönös korlátozás útján lehetséges.

A levéltári szabályozás szerintünk is helyesen ad kiterjedtebb jogosítványokat a tudományos kutató számára, és ezt az alapelvet az Etv. 1996-os módosítása is átveszi. Vitathatatlan: személyes adatok nélkül a történettudomány jóformán csak a statisztikai feldolgozásokban tud tudományos megállapításokat tenni, pedig válaszkeresése univerzális. Mégis felmerül a kérdés, hogy az állambiztonsági iratok tekintetében az állandó és természetes információéhségének hol kell megálljt parancsolni, utat nyitva az adatokkal való önrendelkezés érvényesüléséhez?

Az Etv. 25/G. § (3) bekezdése rendelkezik arról, hogy a Történeti Hivatal által kezelt iratokban bármilyen jogcímen szereplő személy 2000. június 30-át követően kérheti személyes adatainak törlését. Nem törölhető azonban az Ltv. szerinti maradandó értékű iratokban lévő személyes adat. A rendelkezés tehát a volt megfigyeltek és harmadik személyek mellett az ügynököket és állambiztonsági tiszteket is felhatal-

mazza arra, hogy a rájuk vonatkozó adatokat törölje![24] Nincs tekintettel a jogszabály arra, hogy a törléssel a megfigyelt személy adatainak felismerhetősége is sérülhet. Miként arra sem, hogy a közhatalmat gyakorlók és a politikai élet résztvevőinek közérdekű adatai semmisülhetnek meg.

Az adattörlés joga azonban csak látszólagos. Valójában a Történeti Hivatalba került iratok döntő többsége vagy egésze az Ltv. 3. § *j)* pontjában meghatározott maradandó értékű irat. Ezért tartalmaz az (1) bekezdés egy további rendelkezést, mely szerint az „érintett" az adat keletkezésétől számított 90 évre[25] megtilthatja az iratokban fellelhető, titkos eszközökkel és módszerekkel rögzített adatainak kutatását, kivéve, ha azok közéleti, politikai tevékenységével vagy állami szerv alkalmazottjaként feladatkörével függenek össze. Azonban vajon az ügynököt és tisztet is megilleti-e a zárolás lehetősége? Hiszen tudjuk, a beszervezést titkos operatív munka előzte meg, a hálózati személy megbízhatóságát esetenként titkos eszközökkel és többnyire egymással is figyelték, és ugyanez vonatkozik a külön belső elhárítás által ellenőrzött hivatásos állományra is. Előfordulhat, hogy az egykori ügynöki mivoltra is csupán a megbízhatatlanságról szóló jelentés utal. Önmagában is kérdéses, mi indokolja, hogy a volt 'tetteseket' az általánosan bevett adatvédelemhez képest plusz jogokkal ruházzuk fel?

Az Etv. 25/G. § (4) bekezdése tartalmazza azt a mércét, amellyel a jogalkotó az érintett adatokkal való önrendelkezésének és a tudományos kutatás szabadságának határát próbálta kijelölni. Döntése szerint a megfigyeltek jogai nem terjednek ki arra, hogy megtiltsák egykori politikai, közéleti vagy nyilvános szerepléseik kutatását, illetve ha állami szerv alkalmazottai voltak, a feladatkörükkel összefüggő adatokét. Ezt a megfontolást testesítik meg a (4) bekezdés *a)* pontja 4. francia bekezdésében foglaltak, melyek további biztosítékot tartalmaznak a jogsérelmek kizárására: az adat keletkezésétől 15 évnek kell eltelnie, illetve a kutatásnak igazoltan tudományos célt kell szolgálni. Úgy hisszük, a jogalkotó alapvetően helyes mértéket alkotott. Az állambiztonsági szervek egykori áldozatainak – talán sajátos fintora a sorsnak – ismét áldozatot kell hozniuk. Személyes adataik korlátlan megvonása a történeti kutatások ellehetetlenítését jelentené. Ez pedig egy, a személyes érdekeken messze túlmutató társadalmi cél megvalósulását akadályozná meg. A társadalomnak tanulnia kell a múltból és ehhez tanulni való kell. Nem tekinthetünk el attól a ténytől sem, hogy a volt állambiztonsági szervek igazgatási iratai olyan minimális mértékben kerültek a Történeti Hivatalba, hogy azokon keresztül leleplezni a diktatúra emberi jogokat sárba tipró módszereit, vagy átláthatóvá tenni annak gépezetét, működését vagy kiterjedtségét eleve lehetetlen vállalkozás. Furcsa módon az állambiztonsági szervek történetének feltárása is csak az áldozatok sorsán, a velük szemben alkalmazott eljárások megismerése útján lehetséges.

Ezeket a megfontolásokat és eredményeket azonban érthetetlen módon negligálja a törvény 25/G. § *b)* és *c)* pontja, amikor elrendeli, hogy a törvény hatálybalépését követő 90 évig csak az érintett, illetőleg annak halála után bármely örököse vagy hozzátartozója engedélyével kutathatók az Avtv. 2. §-ának (2) pontjában meghatározott adatok, kivéve a büntetett előéletre vonatkozó adatokat. Ezzel a törvény tulajdonképpen visszavonja az egy bekezdéssel előbb adott felhatalmazást, hiszen az engedélyhez kötött adatok között olyanok vannak, mint a faji eredetre, a nemzeti, nemzetiségi és etnikai hovatartozásra, a politikai véleményre vagy pártállásra, a vallásos vagy más meggyőződésre vonatkozó adatok. És ráadásul a szigorítást nemcsak a titkosszolgálati eszközökkel készült, hanem a Történelmi Hivatalban őrzött összes iratra kiterjeszti! Belátható, hogy ez mit jelent. Az érintett vagy hozzátartozója, örököse hozzájárulásának beszerzése a legtöbb esetben lehetetlen, különösen az egykori háborús bűnösök, nyilasok, ÁVH-sok, hálózati személyek esetén, akik maguk is válhattak az állambiztonsági eljárások alanyává. Közismert, hogy a volt állambiztonsági szervek iratainak jelentős része vonatkozik háborús bűnösökre, illetve bizonyos pártok, szervezetek tagjaira, így a nyilasokra vagy a Volksbund tagjaira. Az is nyilvánvaló, hogy a holocaust eseményei vagy a nemzetiszocialista párt tagjainak tettei megérthetetlenek és egyben tudományosan feldolgozhatatlanok az érintettek faji eredetére, nemzeti, nemzetiségi és etnikai hovatartozására vagy pártállására vonatkozó adatok nélkül. A volt titkosszolgálatok az állampolgárok egy részét a megengedettől eltérő politikai véleményük miatt tartották nyilván, illetve végeztek ellenük eljárásokat. Ennek során irataikban többnyire a megfigyeltek személyes (különleges) adatait rögzítették. Az iratokban való szereplés egyben az érintett politikai hovatartozását, politikai véleményét is jelezte. A nyilvántartottak között voltak vallásos személyek, papok, lelkészek, illetve a bázisközösségek üldözött tagjai is. Ők éppen vallásos meggyőződésüknek köszönhették a szolgálatok látókörébe való kerülést.

Eltekint a rendelkezés attól is, hogy a történelmi személyiség magánszférájának védelme szűkebb, és „információs önrendelkezési joga – összhangban az Avtv. 32. §-ával – nem akadályozhatja a történelmi események feltárását."[26] Politikai, közéleti magatartása, gondolkodása, tettei, de nem egy esetben ma-

gánéleti, személyes motiváltsága, egészségi állapota pedig döntően befolyásolhatta egy egész társadalom vagy nagyobb közösség életét, a történelem alakulását. Úgy hisszük, az egyetlen helyes megoldás, ha a jogalkotó a 25/G. § (4) bekezdésének *b)* pontját törli a jogszabályból, vagy legalább a különleges adatokat felsoroló pont *b)* alpontjára, azaz egészségi állapotra, kóros szenvedélyre és szexuális életre vonatkozó adatokra szűkíti le. Már csak azért is, mert a 25/G. § (4) *a)* pontja 4. bekezdés rendelkezésének ellentmond, így pedig a jogszabály értelmezése, egyes rendelkezéseinek összhangba hozása bizonytalan, egyben alkotmányossági kérdés is. A rendelkezés által előidézett jogbizonytalanságot az is tetézi, hogy a Történeti Hivatalban tárolt iratok jelentős része – keletkezésében, tartalmában – semmiben sem különbözik az általános levéltári anyagoktól. Ilyenek például az őrzött anyag többségét kitevő vizsgálati dossziék, melyek többnyire a nyílt nyomozások anyagait tartalmazzák, és másodpéldányuk a bírósági anyaghoz csatoltan levéltári őrizetben van. Semmi sem indokolja, hogy az Etv. csupán az irat elhelyezése szerint megkülönböztesse ezen iratok használatának szabályait.

Ide tartozik, hogy a 25/G. § (4) bekezdésének *c)* pontja nem határozza meg pontosan, a 'természetes személyazonosító adat' fogalmát. Az 1992. évi LXVI. tv. 5. § (1) bekezdése a polgár természetes személyazonosító adatait a családi és utónévben, nő esetén a leánykori névben, a születés helyében és időpontjában, az anya leánykori család- és utónevében határozza meg. Amennyiben a törvényalkotó hasonló meghatározásra gondolt, úgy az értelmező rendelkezések között utalnia kellett volna erre. Így „természetes módon", a gyakorlati végrehajtás során, a Történeti Hivatal vagy a titkosszolgálatok munkatársai a kitételt úgy értelmezik, hogy az a személy azonosítására alkalmas összes adat törlését elrendeli.

A törvény 25/G. § (4) *c)* pontja tiltja a hálózati személyek és az úgynevezett SZT-tisztek személyes adatainak kutatását és nyilvánosságra hozását. A kérdést a megfigyelt személyek szempontjából már érintettük. Véleményünket a tudományos kutatásra vonatkozóan is megerősítjük: álláspontunk szerint nincs alkotmányos indoka annak, hogy az ügynökmúltra vagy az SZT állományra utaló adatok ilyen mértékben korlátozhassák a tudományos élet szabadságát.

A végén tesszük fel azt a kérdést, amivel kezdenünk kellett volna. Hasznos dolog-e a lassan már történelmi idők tetemrehívása? A második világháború utáni nyugatnémet, vagy a rendszerváltozás utáni lengyel elképzelésekhez hasonlóan nem kellene-e nekünk is egy tollvonással lezárnunk a múltat, ismét az iratokra csapva a méteres páncélajtókat? Nem csak az alkotmányos kötelmek okán kell nemet mondanunk. Azért sem tehetjük ezt, amit Joachim Gauck így fogalmazott meg: „Ez a fajta befejezés … mindig, mindenhol az egykori elnyomó apparátus érdekeit szolgálja, a lakosság elnyomott többségének érdekeivel szemben. Az ilyen lezárás sem jogilag, sem politikailag, sem erkölcsileg nem megfelelő döntés. …az ilyen befejezés nem mérsékelt, nem keresztény, nem liberális politika, hanem sokkal inkább egy kemény érdekpolitika."[27]

JEGYZETEK

1. Az adatvédelmi biztos 1995-ben kelt 25/A. sz. ajánlása – melynek összegző része 6 pontban sorolja fel azokat a javaslatokat, melyek végrehajtásával a nemzetbiztonsági szolgálatokról végleg elhárul 'a jogellenesség gyanúja' – egyetlen sorában sem valósult meg.
2. Kőszeg Ferenc: *Félidőben: a nemzetbiztonsági szolgálatokról.* Kézirat, 1996.
3. 11/1992 AB határozat. ABH 1992. 77, 81.
4. Ugyanott.
5. 60/1994. AB határozat. ABH 1994, 342.
6. Más kérdés, hogy az új szervek a régiek személyzeti és anyagi alapjain jöttek létre, és bizonyára több elhárítási és hírszerzési vonalat, feldolgozási ügyet, illetőleg feladatot – immár a Köztársaság érdekében, egy új szervezetben – folytathattak. Nem véletlen, hogy a volt állambiztonsági szolgálat nyugalmazott, leszerelt vagy más belügyi területre átirányított munkatársainak személyi anyagait a Belügyminisztérium őrzi.
7. 60/1994. AB határozat. ABH 1994, 342.
8. Egy német képviselőnő határozta meg így az ottani titkosszolgálatok önvédő szómágiáját.
9. Ismert tény, hogy a volt állambiztonsági szervek 'nyílt' és 'szigorúan titkos' állományú munkatársakon kívül alkalmaztak 'titkos' munkatársakat is, valamint a munka során feladatokkal bízhatták meg – és számos esetben meg is bízták – az állambiztonság tartalékos állományának tagjait, illetve a tiszteken kívül e szerveknél tiszthelyettesek is szolgáltak. Ismeretes az is, hogy az 1956-57-ben működött karhatalmi alakulatok is alkalmaztak hálózati személyeket, akiket később többnyire a katonai elhárítás vett át, illetve irattározta beszervezési és munkaanyagukat. Az átvilágítás további, részben morális és alkotmányos megfontolásokat egyaránt felvető problémája, hogy az 1974. évi 17. tvr. 3. § (2) bekezdése szerint az állam- és közbiztonság védelmében az állami, társadalmi, gazdasági szervek és az állampolgárok „hatékonyan közreműködnek". Ebből a sajátos jogi megfogalmazásból nőtt ki azután a 'hivatalos kapcsolat', mely az egyes intézmények, intézetek, gazdasági vállalatok ve-

zetőit kötelességszerűen az állambiztonsági szolgálathoz köthette.

10. Az Országgyűlés nemzetbiztonsági bizottságának 1991. október 9-én kelt 3236. számú jelentés 11. oldaláról idézi az 60/1994. AB határozat. ABH 1994., 342, 355. o.
11. Ugyanott.
12. A későbbi tevékenységet jellemzi egy önmagát átvilágító politikus elmondása arról, hogyan működött együtt a katonai elhárítással: „*Addig hányszor találkozott a másik úrral?* Mintegy öt-hat alkalommal. *Hol?* Mindig a laktanyában. *Miről tájékoztatta őket?* Emlékezetem szerint falrengető ügyeket nem kért tőlem vagy nem bízott rám. A téma továbbra is az volt, hogy milyen az általam ismert emberek politikai hangulata." *Soha, sehol, senkinek* In: Népszabadság, 1996. november 4. 11. o.
13. 60/1994. AB határozat. ABH 1994., 342, 357. o.
14. A lemondás–titokban maradás lehetősége valójában arra ösztönzi az érintetteket, hogy kockáztassanak: hátha a fellelhető bizonyítékok elégtelenek egykori tetteik bizonyítására az Etv. 2. § *b)* pontjának feltételei szerint. Könnyen előfordulhat, hogy a két támasztott feltétel közöl csak az egyik bizonyítására maradt fenn dokumentum. Ilyen esetben az ügynökbírák – még ha személyesen meg is vannak győződve az ügynök-múltról – tehetetlenek.
15. Például Gergely Attila: *A hatalom árnyékában. Kórkép egy letűnt korszakról.* Kapu Füzetek 3. Budapest, 1997. 146-147. o. – Horváth Árpád–Remete Richárd: *Rendőrkémek. Ügynökök, spiclik, besúgók.* Debrecen, 1996. 38-40. o. – Nyiri Sándor: *A titkos információgyűjtés jogi alapjai.* Sine loco, 1997. 6-8. o. – Egyetlen konkrét példát emelünk ki Horváth Árpád és Remete Richárd könyvéből: „A rendőrkapitányok és a megyei rendőr-főkapitányságok osztályvezetői az ügynöknek beszervezett bűnelkövetők futni hagyásával lényegében kegyelmet gyakoroltak, holott ahhoz … csak a parlamentnek, az Elnöki Tanácsnak és a bíróságoknak volt joguk." Idézett mű 39. o.
16. Ezzel az a sajátos helyzet állt elő, hogy az iratok egy részével a szolgálatoknak a Történeti Hivatalnak kell elszámolniuk, a többivel viszont az Országos Levéltárnak. Az utóbbiakra az általános levéltári szabályokat alkalmazzák, bizonyára az 1990 előtt keletkezett iratokat is selejtezik. Így akár egy összefüggő irategyüttest is szétbonthatnak.
17. A fentiek nagyjából annyit tesznek, hogy a jelenlegi szolgálatok a III/III. csoportfőnökség iratai közül kiszedhetik azokat, amelyek a nemzetbiztonsági szolgálatok jogelődjei állományára, a szolgálatokkal együttműködő természetes és jogi személyekre vonatkoznak. Ennek végrehajtása után ember legyen a talpán, aki az ÁVH kémelhárításának vagy hírszerzésének jogellenes voltát kívánja a Történeti Hivatal irataiból rekonstruálni. Másrészt minden iratot visszatarthatnak, ha azok jogszabályban meghatározott feladataik jogszerű ellátását elősegítik. A feladatok pedig – már többször idéztük – 1990 előtt és után 'nagyjából' azonosak voltak.
18. Magyar Nemzet, 1998. április 20.
19. Állítólag ez a szerv őrzi a háború előtti VKF/2. iratait is.
20. A törvény parlamenti vitája során Kőszeg Ferenc és társai adtak be ilyen jellegű módosító indítványt. Ez egy vegyes bizottság közreműködésével, végső soron a bírói döntés megkövetelésével rendelkezett az iratok szétválasztásáról. A bizottságba az MTA elnöke, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa, a Magyar Országos Levéltár főigazgatója és a Történeti Hivatal elnöke delegált volna egy-egy főt. Tagja lett volna még az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottságának két kormánypárti és két ellenzéki tagja is. Lásd az 1994-98. ciklus T/1805. számú törvényjavaslathoz benyújtott 121. sz. módosító javaslatot. – Az adatvédelmi biztos 27/A/1995. számú ajánlása már a törvény alkotói számára is rendelkezésre állt: „Tekintve azt is, hogy mind egyéni, mind pedig közösségi szinten egyenlőtlen információs helyzet állna elő akkor, ha irataikat a működő szolgálatok csakis maguk vizsgálnák felül, a vizsgálatot úgy kell elvégezni, hogy abba a szolgálat munkatársai mellett külső kontrollt jelentő, szigorú titoktartási kötelezettséget vállaló és annak megfelelő szakértők is vegyenek részt. … A bizottságon belüli vita esetén a bírói utat kell lehetővé tenni."
21. Ha hinni lehet Szatmári Jenő István adatainak, azokat pedig eddig senki sem cáfolta, de meg sem erősítette, akkor az első szabadon választott parlament sem volt 'túlterhelt' a volt III/III-as ügynökökkel, hiszen a titokzatos 16+4-es lista arra utal, hogy az esetleges átvilágítás nem változtatott volna alapvetően a parlamenti erőviszonyokon. Szatmári Jenő István: *(Majdnem) halott újságíró nem hazudik.* Debrecen, 1995. 51-54. o.
22. *Necenzurované noviny.* In: Rudé Krávó 13-16/1992.
23. Az adatvédelmi biztos 27/A/1995. számú ajánlása 4. rész.
24. Különösen meglepő ez a hivatásos állomány esetében, akik egykor állami szerv feladatkörében jártak el. Sajátos lenne annak bizonygatása is, hogy az ügynökök adatai hozzájárulásuk nélkül kerültek rögzítésre például saját jelentéseikben, hiszen az együttműködésről nyilatkozatot írtak alá.
25. Erősen túlzónak tartjuk az adat keletkezésétől számított 90 éves zárolási lehetőséget. Bizonyára az érintettek megfelelő védelmét szolgálná az is, ha azt az adott személy születésétől számított 90 évben jelölné meg a törvény, hisz ez biztosítaná a különböző életkorú érintettek azonos védelmét is.
26. Az adatvédelmi biztos ajánlása a náci korszak zsidóüldözéseivel kapcsolatos, személyes adatokat tartalmazó iratok mikrofilmre vételéről és a jeruzsálemi Yad Vashem Archívumba továbbításáról, B/9. pont.
27. Joachim Gauck: *Hivatal az áldozatokért.* In: Élet és Irodalom, 1998. május 22. 4–5. o.